

РЕФЛЕКСИИ И ЕМОЦИИ В ТВОРЧЕСТВОТО НА РОМСКИТЕ АВТОРИ В БЪЛГАРИЯ

Марияна Фъркова¹

Текстът дава възможно най-широка представа за присъствието на самобитната ромска поезия и проза в областта на българската литература. Представени са емблематичните имена на творци роми – от първите активно пишещи автори до ден-днешен (от Усин Керим до Христо Христов). Не са пропуснати и някои по-непознати и неутвърдени творци, които се вписват в тематичните полета на изследването. Проследени са вълненията им около едни от най-специфичните за тях проблеми, намерили израз в творчеството им – привързаността към рода и близките, усещането за различна етническа принадлежност и драмите, свързани с отношението на другите към тях, търсенето на корените на своя древен произход и език, любовните им изживявания, където са в стихията си. Проучени са интересите на ромските творци в широта, свързани с актуални въпроси около живота им в България, което като автори ги превръща в неразделна част от националната литература, споделяща и европейските ценности.

Ключови думи: ромски автори в България, ромска поезия в България

След 10 ноември 1989 г. в България настъпва промяна в обществено-политическото положение и е обявен официалният крах на близо 50-годишния комунистически режим. Този важен акт води след себе си значителни промени във всички области на живота и на изкуството. Ромите като неразделна част от българското общество са принудени да приемат тежестите в променената обстановка, да оцеляват във време на непосилни борби за съществуване, на конкуренция и пазарна икономика. Това се оказва доста драматично за по-голямата част от тях поради трудностите на нашия преход. Изкуството обаче е една от сферите, в която ромите най-добре показват истинската си същност. И ако по времето на социализма никак не е голям броят на ромските автори, намерили място в полето на дългогодишната българска литература наред с българските творци, то след 1989 г. и особено напоследък положението се променя и възможностите за изява все повече нарастват. По този начин националната литература се дообогатява, като вече със сигурност може да се твърди, че тяхното присъствие внася свежа и колоритна струя най-вече заради уникалния начин, по който използват специфичен кръг от мотиви и теми, от преживявания, които са далече от мисленето на българските творци. А това определено е гордост за всяка нация, която уважава авторите си и заради разнообразието на творческите им почерци, без оглед на тяхната етническа принадлежност.

Една от най-ранните изяви на ромски представител в областта на българската литература фигурира още от следосвобожденския период – това е прево-

¹ Марияна Фъркова – Институт за изследване на обществата и знанието при БАН.
Адрес за контакти: marnifark@abv.bg

дът на немски език на класическото произведение на Иван Вазов „Под игото“. Името на преводача е д-р Атанас Димитров от с. Градец, високообразован циганин, завършил философия в Германия (Йена), преподавател по немски език в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Силата на ромското присъствие в българската литература днес вече не е в преводаческите умения на малцина нейни представители по различно време, а главно в писането на поезия, както и в появата на първия ромски роман на Георги Парушев.

Първото впечатляващо и всепризнато име на ярко изявен ромски български поет е Усин Керим. В богатото му по обем творчество присъстват не само теми и проблеми, свързани с близостта му с циганския табор. По разнообразие на съдържанието си, що се отнася до ромското присъствие в културното пространство у нас, то е сравнимо с Иван-Вазовото дело в българската литература. Усин Керим изиграва подобна роля за следващото ромско поколение, макар и в друга, по-късна епоха. Той живее и твори във времето на режим със строго налагане на правила за писане, на задължителни сюжети и теми, с контролирано съблюдаване на това спазени ли са изискванията на социалистическия реализъм, за да бъде допуснато определено произведение до печат. Нямамо е как младият и жаден за утвърждаване творец да избегне участието си в деветосептемврийската победа на комунистите през 1944 г., в бригадирското движение и в написването на свързаните с това задължително възпяващи ги творби. Нямамо е начин да не се включва в културните мероприятия, да не сътрудничи в излизащите вестници с поръчкови материали. Признатият вече за баща на цялото ромско поколение поети изминава труден творчески път. Наред със задължителните компромисни творби, посветени на радостта от налагането на новата власт, с възпяването на тоталитарните вождове, той успява да запази и една съкровена територия на духа, специфично негова, неповторима, която веднага е забелязана не само от българската критика и от колегите му по перо, но е оценена и от българските читатели. Това не е появилият се откъс от поемата му „250 000“ във в. „Народна младеж“ (1948), а заплениващата във всяко отношение негова първа книга с предизвикателното заглавие „Песни от катуна“ (1955), дадено му като идея („Песни от табора“) от най-активно действащия и безпощаден критик по онова време Борис Делчев (изключително взискателният Делчев е и редактор на втората му книга „Очите говорят“, 1959 г.)². Още първите стихове от поемата „Песни за Ата“: „Ато моя/ черноока,/ мургава,/ висока,/ във живота ми,/ звездице,/ грей ти,/ хубавице!...“ (Керим 1977: 5), трогват със силната си емоция и предизвикват положителните отзиви в печата от страна на внимателно преценяващата българска критика. На нея явно ѝ допада не само силното любовно чувство и романтиката, че и двамата герои са цигани, но че Ата е сръчна тъкачка във фа-

² Ето какво Делчев отбелязва в своя дневник: „6 януари [1955]

На обед заседание в Съюза на художниците във връзка с предстоящите монографии (които редактирам).

Следобед среща с Усин Керим в Клуба на журналистите, където се хранихме заедно. Прегледах част от стихотворенията му и отидохме да уредим въпроса за сключване на договор с „Български писател“. Заедно с това, разбира се, и да искаме аванс. Емил Манов беше много мил и уреди работата с един замах, въпреки съпротивата на Ст. Лилянов.

Предложих на Керим заглавие „Песни от табора“. Той го прие с готовност, но не се знае какво ще каже издателството“... (Делчев 1939–1987: непубликувани страници).